

Грубізнний Станіслав Сергійович

Магістрант 2-го курсу, спеціальність «Філософія»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0000-0521-169X>

e-mail: hrubiznyy.stanislav@knu.ua

**ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ К'ЄРКЕґОРА: ОГЛЯД
ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ФІЛОСОФІЇ К'ЄРКЕґОРА У ХХ ТА ХХІ
СТОЛІТТЯХ**

Резюме

У статті здійснено комплексний аналіз політичних аспектів філософії Сьорена К'єркеґора в контексті сучасних історико-філософських інтерпретацій. Розкрито внесок Григорія Маланчука у формування політичного прочитання К'єркеґорової спадщини, зокрема обґрунтовано його тезу про протиставлення християнського світогляду К'єркеґора і марксистської ідеології як двох несумісних поглядів на людину та суспільство. Проаналізовано рецепцію філософії К'єркеґора у працях сучасних мислителів, представлених у збірнику під редакцією Джона Стюарта «Вплив К'єркеґора на соціально-політичну думку», з метою виявлення трансформації його ідей у політичній теорії. Узагальнено сучасні дослідження Грегама Сміта, Джеймі Аросі та Барі Стокера, що акцентують увагу на значущості понять індивідуальності, суб'єктивної свободи та етичної відповідальності в сучасній філософській думці. З'ясовано, що філософія К'єркеґора має суттєвий потенціал для оновлення політичного мислення, зокрема в контексті критики соціальних і політичних систем, які нівелюють особистісну автономію, уніфікують поведінкові моделі та обмежують можливість критичного мислення.

Ключові слова: політична філософія; індивідуалізм; політичний скептицизм; Карл Маркс; Григорій Маланчук; Джон Стюарт.

Вступ

Сьорен К'єркеґор — данський філософ та відомий критик філософії Гегеля, чії праці зацікавлюють науковців з різних сфер досліджень.

Інтерпретації його творчого доробку, у більшості випадків, стосуються саме питань етики, естетики чи філософії релігії. Як стверджує Джон Стюарт, у передмові до своєї праці «Вплив К'єркегора на соціально-політичну думку» [1], що Сьорен К'єркегор, на перший погляд, не асоціюється з політичним філософом, адже «по-перше, К'єркегор здавався мислителем, який цікавився лише релігією, зокрема християнством, а не політикою чи суспільним ладом» та «по-друге, його розуміння християнської віри сприймалося як радикально індивідуалістичне, що не передбачає жодної осмисленої теорії спільноти — чи то релігійної, чи соціальної, чи політичної» [1, р. ix].

Попри цей, певною мірою, усталений погляд, у XX та XXI столітті можна знайти величезну кількість інтерпретацій соціально-політичної думки Сьорена К'єркегора. Григорій Маланчук, чиї роботи зробили значний внесок у світове розуміння філософії К'єркегора, у першому розділі своєї роботи «Контроверсійний К'єркегор» [2] приділяє увагу політичному аспекту філософської думки К'єркегора.

«Цілком відомо, що Сьорена К'єркегора іменують батьком екзистенційної філософії, оскільки він дав поштовх цьому сучасному філософському напрямку. Вплив К'єркегора на сучасну теологію та психологію також добре відомий. Однак не так широко відомо, що творчість К'єркегора засвідчує його постійну увагу до політичних і соціальних питань» [2, р. 1].

Маланчук проводить паралель з Марксом для того, щоб показати світоглядну відмінність між двома провідними критиками Гегеля XIX століття. Григорій Маланчук пише, що «у майбутньому, ймовірно, буде відбуватися битва між двома різко протилежними поглядами: християнською перспективою на життя, яка описана К'єркегором, та комуністичним світоглядом, який сформульовано Марксом. Обидва пропонують нові, послідовно опрацьовані, комплексні уявлення про існування та людину, які виникають після нігілізму та деградації всіх цінностей, що підривають західну культуру» [2, р. 12].

У збірці «Вплив К'єркегора на соціально-політичну думку», за редакцією Джона Стюарта, представлено інтерпретації його ідей різними мислителями соціально-політичної думки: Арндт, Сартр, Маркузе, Габермас тощо. Значення поглядів К'єркегора у філософських колах годі заперечувати, але чи міститься у його філософії систематична політична теорія? Як переконує політичний філософ Університету Ланкастера Грегам Сміт, «неправильно стверджувати, що К'єркегор був політичним теоретиком» [3, р. 36]. Щоправда, як пише Сміт, «сучасні дослідження намагаються показати, що філософія К'єркегора насправді надає ресурси для осмислення нашого соціального існування і тому виходить за межі асоціального індивідуалізму» [3, р. 36].

Багато мислителів, як ХХ століття, так і сьогодення, знайшли у філософії К'єркегора ідеї, які вплинули на їх погляди щодо влади, структури суспільства або ж політичної ідентичності. Метою даного дослідження є окреслити ключові політичні ідеї К'єркегора та інтерпретації цих міркувань, визначити роль поглядів К'єркегора у політичній теорії.

Методи дослідження

У дослідженні застосовано порівняльний метод, що дав змогу виявити ключові розбіжності між екзистенціалістським і марксистським підходами до проблеми відчуження, а також простежити напругу між індивідуалістичною етикою К'єркегора та колективістським світоглядом Маркса. Порівняльний метод дозволив реконструювати приховану полеміку між цими двома підходами як альтернативними відповідями на проблему втрати індивідуальності.

Історико-культурний аналіз забезпечив контекстуалізацію критичних суджень К'єркегора щодо сучасності, зокрема його полеміки з гегельянством, в історико-політичному контексті Європи ХІХ століття. Цей метод дав змогу виявити глибинні зв'язки між релігійно-філософською критикою суспільної свідомості у К'єркегора та сучасними дискусіями про роль індивіда в політичному житті.

Результати дослідження

Першою частиною дослідження є огляд основних концептів К'єркегора та їх політичний зміст. У 1846 році Сьорен К'єркегор пише відповідь [4] на працю Томасіні Гулембург «Дві епохи» [5] у якій, як стверджує к'єркегорознавець Брюс Кірмс, намагається описати невдоволення щодо свого покоління: «десятиліття, коли в моді були буржуазний лібералізм і аристократичний гегельянський консерватизм» [6, р. 267]. На противагу своєму поколінню К'єркегор ставить в приклад покоління 1790 років, називаючи цей період «Револьюційною епохою». На думку Джона Стюарта, цей літературний відгук [4] є ключовим для того, щоб виявити політичні погляди Сьорена К'єркегора.

«В оцінці К'єркегором сучасної епохи, поданій у його «Літературному огляді двох епох», його коментарі щодо сучасного руху в бік демократії свідчать про те, що він ставився вкрай сумнівно і неприємно щодо суспільних змін, які супроводжували демократію. Він критикує сучасну епоху за її схильність до рівності, оскільки це руйнує відмінності між індивідами та класами» [1, р. хі].

У збірці «К'єркегор та політична теорія: релігія, естетика та інтервенція окремого індивіду» за редакцією Армен Аванісіан та Софі Венершайд [7], знаходимо багато підтверджень тому, що К'єркегор з підозрою ставився до демократії. Софі Венершайд пише, що К'єркегор критикує демократію

тому, що це опосередковано передбачає рівність, змушує людину стати частиною групи, стає причиною її відчуження від індивідуальності [8, р. 154]. Подібну думку зустрічаємо у Адорно, який охарактеризував політичні погляди К'еркеґора, як «помірковано зручний консерватизм» [9, р. 20].

У інтелектуальних колах Копенгагену, на період життя Сьорена К'еркеґора, була наявна зміна у сторону ліберально-буржуазного суспільства. Політичний філософ Грегам Сміт зазначає те, що хоча критика у бік конституційної монархії або ж вільної преси з боку данського філософа може видаватись упередженою, але вона не є безпідставною. Адже незважаючи на виборче право, яке надали всім чоловікам, «все ж значна частина Данії залишалася переважно сільською та феодальною за своїм світоглядом» [3, р. 38]. Амбівалентна позиція К'еркеґора щодо тогочасного стану справ, на думку Сміта, не була унікальною та підтримувалась й іншими мислителями, зокрема Марксом [3, р. 38].

Ключові паралелі між поглядами Маркса та К'еркеґора, у роботі Маланчука «Контроверсійний К'еркеґор» та статті сучасного філософа Джеймса Марша, допоможуть поглянути на ідеї К'еркеґора через призму політичної філософії. Як стверджує професор Сент-Луїського університету Джеймс Марш, незважаючи на те, що, здавалося б, Маркс та К'еркеґор мають діаметрально протилежні погляди — «маючи спільне коріння в Гегелі, вони можуть мати більше спільного, ніж здається на перший погляд» [10, р. 155]. Марш каже, що «для Маркса відчуження в загальному сенсі означає, що люди перебувають у протиріччі із самими собою, природою та іншими людьми» [10, р. 156], в той час як для К'еркеґора відчуження виникає «у контрасті між сучасною та революційною епохою Французької революції» [10, р. 160], адже, як пояснює Марш, люди сучасності шукають лише публічності, а не справжніх вагомих дій.

Обидва філософи мають спільну підозру щодо політичних рухів та ідей і висувають своє невдоволення щодо тогочасного стану справ. Григорій Маланчук також пише про подібність у поглядах Маркса та К'еркеґора, що, правда, зауважує, що Маркс «готував ґрунт для нового суспільства яке, за його задумом, мало постати шляхом насильницької революції, а К'еркеґор у своїй творчості прагнув створити те, що він називає «новою теологічною наукою про зброю» для майбутньої боротьби» [2, р. 15].

Загальновідомо, що для К'еркеґора важливим було значення релігії у соціально-політичному житті. У збірці «Вплив К'еркеґора на соціально-політичну думку» сучасний бразильський філософ Марціо де Паула описує критику Церкви Данії К'еркеґором та релігійного скептицизму через призму інтерпретації Ганни Арендт. Арендт намагається показати, як пише де Паула, що К'еркеґор змінює традиційне співвідношення між вірою та розумом, встановлене Декартом [11, р. 36], що також відображалось на його

соціально-політичних поглядах — зокрема критиці данської Церкви. На думку Арендт, К'єркегор є основоположником радикального скептицизму, який стосується як католиків, так і протестантів [11, р. 34] — адже інституційна релігія спотворює християнство, використовуючи його як інструмент суспільного порядку, що водночас перетворює віру на механізм, аніж живий духовний шлях.

Барі Стокер, британський філософ та автор праці «К'єркегор про політику» [12], у своєму дослідженні намагається зібрати цілісний образ політичної думки К'єркегора. Стокер порівнює ідеї К'єркегора з різними філософами, зокрема політичними. Як приклад візьмемо Гумбольта: цікавою знахідкою є те, що у роботі Гумбольта «Про межі діяльності держави», яка у повному обсязі вийшла у 1852 році (за декілька років до смерті К'єркегора), можна спостерігати подібну тенденцію тривожності щодо загрози індивідуалізму, яка присутня у Сьорена К'єркегора, — щоправда, з боку держави [12, р. 23]. Аргумент Гумбольта, як пише Стокер, полягав у тому, що «функції та повноваження держави, незалежно від того, чи є вона республікою чи монархією, мають бути радикально обмежені» [12, р. 23] — бо будь-яка політика є певною формою насильства над індивідом та його свободою.

Загроза індивідуалізму, про яку писав К'єркегор, й досі посідає вагомe місце у сучасній політичній думці. Концепція індивідуалізму данського філософа та критика суспільних механізмів дозволяють розглядати його ідеї як частину соціальної та політичної філософії для багатьох мислителів ХХ століття і сьогодення.

Друга частина дослідження має за мету виявити значення політичного скептицизму К'єркегора. Політичний скептицизм К'єркегора спрямований не проти окремої політичної течії, а радше проти інституційної влади та знеособленого суспільства, в якому знецінюється особистісна свобода й унікальність індивіда. Маланчук зазначає, що у журнальних записках 1848 року Сьорен К'єркегор дуже часто використовує слово «криза» щодо тогочасного суспільного ладу [2, р. 10] — бо «на думку К'єркегора, якісно нове може розпочатися лише парадоксальним чином — із окремого індивіда» [2, р. 11]. Якщо Маркс бачив «кризу» у класовій нерівності, то К'єркегор — у кризі духовній [2, р. 12].

Схоже на те, що позиція К'єркегора, як проти буржуазного лібералізму, так і проти комунізму, була негативною. Малоімовірно, що Сьорен К'єркегор був ознайомлений з творами Маркса, як стверджує Маланчук [2, р. 76-82], щоправда пізніше про одну з частин своєї роботи «Діяння любові» [13] К'єркегор згадує так: «ХІ розділ другої частини про милосердя доречно спрямований проти комунізму. Немає мистецтва у тому, щоб говорити про такі речі простими словами, які нічого не означають, але тут

справа набуває іншого оберту, який є безсумнівно християнським» [13, р. 471]. Робота К'еркегора «Діяння любові» окреслює розуміння етики та співжиття людей. Маланчук вбачає певний символізм у тому, що праця К'еркегора була написана за декілька місяців до того, як Маркс і Енгельс видали свій «Маніфест комуністичної партії» [2, р. 9].

Позиція К'еркегора, як проти буржуазного лібералізму, так і проти комунізму, була негативною. У своїй роботі «Діяння любові», данець пише про любов як про здатність, яка допомагає нам виходити за межі об'єктивних уявлень про себе, стверджує політичний філософ Джеймі Аросі, щоб побачити й прийняти суб'єкта, що є поза нами [14, р. 203]. Саме тому любов неминуче становить загрозу соціальній реальності у якій перебуває К'еркегор. На думку данського філософа, якщо керуватись внутрішнім відчуттям любові, то не потрібні жодні етичні правила, адже людина завжди буде ставити своє власне почуття вище за суспільні очікування.

У Григорія Маланчука подибуємо таку тезу: «К'еркегора часто вважають відірваним від реальності, непрактичним, мрійливим ідеалістом» [2, р. 17]. Подібну думку висловлював Маркузе: «індивідуалістична інтерпретація К'еркегора у «відкиданні філософії» неодмінно призвела до опозиції щодо Західного раціоналізму» [15, р. 263]. Але чи був К'еркегор насправді «мрійливим ідеалістом»? К'еркегорознавець Майкл Тілей пише, що, на думку К'еркегора, політичні революції XIX століття були засновані на боротьбі між різними баченнями державного устрою [16, р. 102]. Уряд реалізує одну політичну програму, опозиція йому протистоїть, але коли вона приходить до влади, цикл повторюється: нові правителі ухвалюють власні реформи, а колишні лідери переходять в опозицію та загострюють конфлікт. У результаті, як пояснює Тілей, замість конструктивного розвитку, суспільство застрягає у безкінечному протистоянні, де кожна нова сила лише поглиблює розкол, а не пропонує справжнє вирішення проблем.

Для Маркса руйнування соціального світу саме по собі не означає набуття справжньої свободи. Навіть якщо людина позбавляється залежності від суспільних норм і структур, вона все одно залишається прив'язаною до економічних умов виживання. Як стверджує Джеймі Аросі, К'еркегор вважав, що індивід втрачає автономію, підкоряючись суспільству, але Маркс додає ще один рівень цієї залежності: навіть поза соціальним тиском людина залишається заручником економічної системи [14, р. 209].

К'еркегор залишається глибоко скептичним щодо можливості досягнення істинної свободи через соціальні та політичні зміни. Тому доречніше сприймати Сьорена К'еркегора не як аполітичного мислителя, а як мислителя, який піддає сумніву саму можливість політичної емансипації. Скептицизм у цьому випадку не означає пасивність, а радше вказує на саму проблему: зміна політичного ладу не призведе до зміни людської сутності.

Висновки

Огляд доробку К'єркегора та інтерпретацій його праць сучасними дослідниками показує, що творчість Сьорена К'єркегора можна розглядати у межах політичної дискусії щодо свободи, рівності чи відповідальності. Сучасні дослідження показують, що у творчості К'єркегора можна шукати ідеї для політичної думки. Підтвердження знаходимо й у самого автора, К'єркегор пише у «Завершальній ненауковій післямові...»: «у наші часи все є політикою» [17, р. 103].

Політичний скептицизм К'єркегора ґрунтується на його недовірі до революцій та суспільних рухів, які засновані на абстрактних ідеях, наголошуючи на тому, що така боротьба лише поглиблює соціальний розкол, а не веде до прогресу — що, у свою чергу, резонує із тими викликами, з якими стикається суспільство і сьогодні: популізмом, маніпуляціями та соціальною поляризацією.

Взявши до уваги праці сучасних політичних філософів, як Грегам Сміт, Барі Стокер та Джеймі Аросі, можна закріпити позицію щодо того, що у К'єркегора відсутня послідовна політична теорія, але він осмислено торкається тем, які є політичними. Завдяки цьому у нас наявна величезна кількість інтерпретацій політичної думки К'єркегора: в Арендт, Маланчука, Габермаса тощо.

Отже, погляд на філософію К'єркегора, як, зокрема, політичну, дозволяє поглянути на його творчий доробок з абсолютно іншої сторони. Такий погляд дає змогу переосмислити його ідеї та створити нові інтерпретації.

Список посилань/References

1. Stewart, J. (Ed.). (2016). Kierkegaard's influence on social-political thought (Vol. 14). Routledge. 312 p.
2. Malantschuk, G. (1980). The controversial Kierkegaard (H. V. Hong & E. H. Hong, Trans.). Wilfrid Laurier University Press, 96 p.
3. Smith, G. M. (2005). Kierkegaard from the point of view of the political. *History of European Ideas*, 31(1), 35 – 60. <https://doi.org/10.1016/j.histeuroideas.2004.08.002>
4. Kierkegaard, S. (2009a). Two ages: The age of revolution and the present age: A literary review (H. V. Hong & E. H. Hong, Trans. & Eds.). Princeton University Press, 208 p.
5. Gyllembourg-Ehrensward, T. C. (1910). *To Tidsaldre*. C. Winthers Forlag.
6. Kirmmse, B. H. (1990). *Kierkegaard in Golden Age Denmark*. Indiana University Press, 576 p.

7. Avanesian, A., & Wenerscheid, S. (Eds.). (2014). Kierkegaard and political theory: Religion, aesthetics, politics and the intervention of the single individual. Museum Tusulanum Press, 336 p.
8. Wenerscheid, S. (2014). The passage through negativity, or from self-renunciation to revolution? Kierkegaard and Žižek on the politics of the impassioned individual. In A. Avanesian & S. Wenerscheid (Eds.), Kierkegaard and political theory: Religion, aesthetics, politics and the intervention of the single individual, 141-166. Museum Tusulanum Press.
9. Steffes, H. (2014). An apolitical apostolic genius? An appraisal of Kierkegaard's political ethics and an appreciation of his adoption of Hamann's ideas. In A. Avanesian & S. Wenerscheid (Eds.), Kierkegaard and political theory: Religion, aesthetics, politics and the intervention of the single individual, 19 – 40. Museum Tusulanum Press.
10. Marsh, J. L. (1984). Marx and Kierkegaard on alienation. In R. L. Perkins (Ed.), International Kierkegaard commentary: Two Ages, 155 – 174. Mercer University Press.
11. De Paula, M. (2016). Hannah Arendt: Religion, politics and the influence of Kierkegaard. In J. Stewart (Ed.), Kierkegaard's influence on social-political thought, Vol. 14, 29 – 39. Routledge.
12. Stocker, B. (2014). Kierkegaard on politics. Palgrave Macmillan. 153 p. <https://doi.org/10.1057/9781137372321>
13. Kierkegaard, S. (1995). Works of love (H. V. Hong & E. H. Hong, Trans. & Eds.). Princeton University Press, 584 p.
14. Aroosi, J. (2018). The ethical necessity of politics: Why Kierkegaard needs Marx. Toronto Journal of Theology, 34(2), 199 – 212. <https://doi.org/10.3138/tjt.2018-0111>
15. Marcuse, H. (1955). Reason and revolution: Hegel and the rise of social theory (2nd ed.). Routledge & Kegan Paul.
16. Tilley, M. (2014). Radical individualism or non-teleological community: Kierkegaard's precarious understanding of self and other. In A. Avanesian & S. Wenerscheid (Eds.), Kierkegaard and political theory: Religion, aesthetics, politics and the intervention of the single individual, 79 – 110. Museum Tusulanum Press.
17. Kierkegaard, S. (2009b). The point of view (H. V. Hong & E. H. Hong, Eds. & Trans.). Princeton University Press, 376 p.

Stanislav Hrubiznyi

*Master's student (2nd year) in Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0009-0000-0521-169X>
e-mail: hrubiznyy.stanislav@knu.ua*

**THE ORIGINS OF KIERKEGAARD'S POLITICAL THOUGHT:
A REVIEW OF INTERPRETATIONS OF KIERKEGAARD'S
PHILOSOPHY IN THE 20th AND 21st CENTURIES**

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the political aspects of Søren Kierkegaard's philosophy in the context of contemporary interpretations within the history of philosophy. It explores the contribution of Gregor Malantschuk to the development of a political reading of Kierkegaard's legacy, particularly his argument regarding the opposition between Kierkegaard's Christian worldview and Marxist ideology as two incompatible perspectives on the human being and society. The reception of Kierkegaard's philosophy in the works of contemporary thinkers featured in the edited volume «Kierkegaard's Influence on Social-Political Thought» edited by Jon Stewart is examined in order to trace the transformation of his ideas within political theory. Contemporary studies by Graham Smith, Jamie Aroosi, and Barry Stocker are also synthesized, emphasizing the relevance of the concepts of individuality, subjective freedom, and ethical responsibility in current philosophical discourse. The analysis demonstrates that Kierkegaard's philosophy possesses significant potential for the renewal of political thought, particularly in the critique of social and political systems that suppress personal autonomy, impose behavioral uniformity, and limit the possibilities of critical thinking.

Keywords: political philosophy; individualism; political skepticism; Karl Marx; Gregor Malantschuk; Jon Stewart.

Стаття надійшла до редакції 09.04.25

© Грубізний С. С., 2025